

براهوئی شاعری نار.حجان آک

شبیر احمد شاہوانی*

منیر حنفی**

Abstract:

This research article describes the new tendencies in Brahui poetry, how can a poet affected by social problems? Brahui poetry distinguished by topics, verses, rhymes, parameters, formats and tendencies. The Brahui poets and lyrists have adopted several tendencies in their writing pieces, such as religious, social and psychological tendencies. The flow of religious tendency commenced from 1760 to 1960s. Especially Durkhani School of thought had promoted the above thoughts in Brahui poetry. It further describes how the romanticism changes the past literary tradition of Brahui? Beside this the local political scenario, national unrest and internationally political changes may cause social tendency in Brahui poetry. Finally this research article ends with this approach those social behaviors, causes psychological tendency.

مذہبی رجحان

براهوئی شاعری ٹی ننے مذہبی رجحان بھاز نظر بریک۔ بلکہ دانا بناء مذہبی شاعری آن مریک۔
داوخت اسکان ناپٹ و پول نارداٹ ملا ملک داد قلاتی براہوئی زبان نا اولیکو معلوم انگا شاعری نا کتاب

* اسٹنٹ پروفیسر شعبہ براہوئی جامعہ بلوچستان کوئٹہ

** لیکچرار براہوئی، گورنمنٹ ڈگری کالج بیلہ۔

نا خواجہ۔ اونا کتاب "تحفۃ العجایب" نا اگر جاج ۽ الین تو اوٹی مذہبی خیالاتا درشانی ملیک۔ مُلا ملک داد قلاتی تینا کتاب نابابت تینٹ نوشتہ کرینے کہ اودا کتاب ۽ براہوئی زبان ٹی ثواب نا خاطر ان مونا اترنگٹی ۽۔

تحفۃ عجایب نا پین کتاب نا
براہوئی دوئی نٹ محض ثواب نا

یعنی ثواب کنگ او مذہبی خیالاتا تالانی کن مُلا ملک داد قلاتی براہوئی زبان اٹ شاعری کرے۔ اودا وڑاٹ براہوئی زبان ۽ اولیکو شاعری نا کتاب رسیدگا۔ دُن ارن تو براہوئی شاعری نا بند اوٹی مذہب۔ اونا خیالاتا درشانی اوارے۔

اوکان پداراتم مکتبہ درخانی اڈ تننگا تو اونا غٹ کتاب و شاعری مذہب و مذہبی تبلیغ کن اس۔ مولانا محمد مریدین پوری او اونا ایلو استاد اک سنگت آک انٹس کہ نوشتہ کریر او غٹ مذہبی خیالاتا درشانی ۽ کیک۔ مکتبہ درخانی نا کوشت آتا بنیادی مسخت دین نارکھ اس او فتنے دا گڑتی اس کہ عیسائیک خاص وڑاٹ عیسائی مشنری انگریزی حاکم آتا پاننگا براہوئی زبان نا پاروکا تا دین ۽ بدل کنگ خوارہ۔ او فتنے عیسائی جوڑ کنگ خوارہ۔ دا خلیس و گڑٹی او فنا مذہبی نوشتہ آتے زیات کرے۔ او او فک نوشتہ ۽ ادب ۽ مذہب نا تالانی کن استعمال کریر۔ مکتبہ درخانی ہر اسے شاعری و نوشتہ توک آک مذہبی رجحان ۽ مُستی ایسر۔ مولانا عبدالحی، حاجی نوجان، حاجی عبدالمجید چوتوئی، علامہ محمد مریدین پوری اوارے۔ او فک ہر اک کتاب آتے نوشتہ کریر او فتنے ٹی عمدۃ البیان، ناصح البلوچ، تحفۃ الغرائب۔ نصیحت نامہ، مفرح القلوب، تحفۃ الخلیل، شمعۃ القلوب، شعلۃ العشاق، جوش حبیب، شہد و شفا، دارالمجید، غیرت السلام، تنبیہ الغافلین، اصل الایمان، فی الفراق، جہالت بانو، و بیس الطیب الزکر حبیب، ترجمہ کریم (منظوم) نام حق، (منظوم) تعلیم الاسلام (منظوم) نصیحت نامہ (منظوم) ترجمہ نماز فرائض، حفظ الایمان، سودائے خام، مشتاق مدینہ، داستان ورنائی، اشتا حسرت اظہار، رسالہ دینیات (حصہ اول۔ دوئم) قائدہ براہوئی۔ داستان ابلیس۔ مثال حال۔ تحفۃ الامراء۔ پچڑا۔ مخ العبادہ، آئینہ قیامت، ہدایت المستورات، اعلان واجب البیان، مُلا رانا الحق، متفاح القرآن، تفسیر پارہ تیس، تفسیر

پارہ چہارم، ہدایت قادریہ، شرح اصول ستہ، مجموعہ ضبط اوارء۔ (1)

"داهمو ہندو باری ء کہ اولیکو وار قرآن مجید نا براہوئی زبان اٹ ترجمہ ء کننگا۔ دا اولیکو وار

1916 ء ٹی چھاپ مس۔ دانا ترجمہ ء مولانا محمد عمر دین پوری کرے۔ (2)

اندن مذہبی رجحانا تے مُستی درو کا شاعر تھی خلیفہ گل محمد نوشکوی ام اوارے۔ اونا گڑ اس کتاب آتا

پنک داوڑاٹ ء۔

گلدستہ نوشکی۔ تحفۃ الفقراء۔ گلشن مصطفیٰ ﷺ۔ رفیق راہ مدینہ۔ نالاش عاشق بیچارہ نا۔ شروط

الصلوٰۃ۔ تحفۃ البلوچ (3)

گدشتہ نوشکی ٹی چندی صنف آک اوار ء۔ دا کتاب 1954 ء ٹی چھاپ مس۔ دا کتاب نا عٹ

پنہ 208 ء۔ کتاب نا بنا حمد باری تعالیٰ آن مریک۔ اوکان پد نعت ولدانا منقبت آک نوشته صفحہ 7

آن الیس 28 اسکان درو دشریف نا فضیلت ء بیان کننگا۔

دانا پنہ 160 اسکان چندی سر حال آتا رداٹ لمہ باوہ ناپیتے انگ۔ سخاوت و ایلو تحفۃ الفقراء ٹی

اللہ تعالیٰ نا صفت و ثناء۔ آن حضور ﷺ نا ودی منگ نا بیان۔ آدم نا وصیت نامہ۔ بخت نصر بادشاہ نا تخ

آن بیدس خلفائے راشدین نا صفت و ثناء او درو دخوانگ نا درجہ آتا بیانے۔

گلشن مصطفیٰ ﷺ شاعری نا کتاب ء دا عٹ پنہ 160 ء دا ٹی رسول کریم ﷺ نا 45 معجزہ

ناک بیان کننگا نو۔

خلیفہ گل محمد نوشکوی نا ایلو کتاب رفیق راہ مدینہ ء۔ دا کتاب ٹی اوتینا سے دوست اسینا صفت ء

کرینے ہراسٹ اوڑتون حج آوارا نا سس۔ دا کتاب ٹی ہمو سنگت نا چھٹیک ام اوار ء دا نا عٹ پنہ

ناک 64 ء (4)

مذہبی رجحان آتا رداٹ سے پین کس مولوی محمد یعقوب شرودی نام ارے۔ او شاعر و نثر نگار س

کس۔ اونا گڑ اس کتاب آک داوڑاٹ ن ء۔

(1) شکر پارہ (2) نغمات شرودی (5)

داکان بیدس براہوئی زبان نا عٹ شاعر تھو ننے مذہبی رجحان نظر بریک۔ اگہ براہوئی زبان نا

پنی آ شاعر محمد اسحاق سوز نا شاعری نا جاج ء ایلین تو او ٹی نئے مہر و مابت آن بیدس مذہبی خیالاک ام
بھاز نظر بریرہ۔ اوتینا کتاب "گلشن سوز" نا بناء ء دامسدس آن یک۔

محمد رب نانورانے

بندہ عاجز آ قربانے

زیبا زیادہ کل حوانے

محمد ناتاج سے شہاتا

بے شک پھل اسے باغاتا

ملہم کس ارے دعاتا

بندہ عاجز آ قربانے

محمد پھل سے لالی ء

بلبلاک او نا خیالی ء۔ (6)

نی خالق نا حاکم نی صاحب کمال

ارے پاک ذات یا ذوالجلال

نی دائم نی قائم اریس لایزاں

اریس غیر نا شرکتان بے مثال

نی بے شک اریسک رحیم کریم

نی بخشندہ مالک غفور الرحیم

نی لائق صفت نا اریس کردگار

نی ڈکوک و ختنس اریس آشکار

نا احسان تالان ء پر مددگار

نی مچا جہان نا اریس سازگار

نی مالک اریس ننا مہرنا

اريس رب نى زراز روزى رسان (7)

اسحاق سوزنا نعتيه شاعرى ناگر اس رنگ آك داوڑاٹ ء۔

نى حبیب ء كبریا كس یا محمد مصطفیٰ

نى خدا نا دلبر كس یا محمد مصطفیٰ

آخرین وجه کتاب بس نى كه ختم المرسلین

نى نبی نور لهدا كس یا محمد مصطفیٰ

صاحب لولاك نى كس صاحب معراج نى

نى فخر انبیان كس یا محمد مصطفیٰ

ار اتم زیننا نبی مصطفیٰ بس

تو عرشان آواز صل علی بس

فرشته و حور آتا آواز كس دا

مبارك مبارك حبیب ء خدا بس

مسك باغ دنیا ئی رحمت هتم نا

ار اتم كن دنیا ئی خیر الوار بس

بنك عرض بیوس نا یا مصطفیٰ

كرف تیان دیدار ء نى روضه نا

محبت - سچائی سٹ ای خوانوه

نخه آ همیشه كه صل علی

نه دنیا نا دولت طلب کیوه ای

فقط تینا عشق ء كرك نى عطاء

ثنا انت کیو ای نبی مصطفیٰ نا

دا اومت رهبر نبی پیشوا نا

خداغان پدچارے ارے شان او نا

ملہ خوان اُرنی کلام خدا نا

تختا تاج ء لولاک کے نارب نبی آ

کرے اودے سرتاج ہر انبیاء نا (8)

انداوڑ خلیفہ گل محمد نوشکوی تینا کتاب تاریخ اسلام ٹی داوڑ نامذہبی خیلاتے درشان کرینے۔ دُنکھ او

پانک۔

یا کریم فی مہربانس

اف شریک نازات ٹی

خل۔ درخت۔ دیا و حیوانا ک

کل اریرینا یاد ٹی

نامثال اف ذات و صفت

کل زمین و آسمان ٹی

بادشاہ انس بے مثال انس

یک تنانس شان ٹی

نی زمین و آسمان

یک تاپیدا کرلیس (9)

داکان بیدس عبدالصمد شاہین فخر کونین ناپن اٹ محشر رسول نگری نا کتاب نا ترجمہ ع

کرینے۔ دابارہ نٹ پروفیسر عبدالرزاق صابر پانک۔ "اسلامی دنیا نا ایلو زبان تیا مبار براہوئی زبان نا

ادب ٹی ہم نعتیہ شاعری نا بھلو کچ انس ارے۔ اینودا دور نا شاعر اک مریریا گدرینگلو کا وخت نا شاعر اک

کل نا شاعری ٹی ایلو صنف آتون اور نعت گوئی ہم مونے۔ نعت آتا کتاب مجموعہ خاک چھاپ

کننگا نو۔ مُلا ملک داد قلاتی آ ایس تا بہ عبدالحق ابا کی اسکان و مُلا محمد آن تا بہ براہوئی شاعری ٹی

خولجہ عبدالصمد شاہین سورابی تینا عوامی شاعری آن بیدس براہوئی نعت گو شاعر سینا حیثیت اٹ جوانو

چین سینا خواجہ ارے۔ خاص وڑاٹ اردو ناپنی آنعت گواعر خواجہ محشر رسول نگری ناشا گرد منگ و محشر
رسول نگری ناپنی آنعت ناکتاب "فخر کونین" نابرا ہوئی زبان ٹی منظوم ترجمہ کنتگ اونا سے تاریخی گچین
ءکار نامہ کس ارے کہ ہرانا بیرہ شاہین صاحب کن اسے گچین ءاعر از اس پانتنگ مریک۔ بلکہ برا ہوئی
ادب ناہم اسے اعلیٰ و گچپوشہ پارہ کس ارے۔ (10)

عبدالصمد شاہین ناترجمہ غاتا گڑ اس رنگاک داوڑاٹ ء۔

قانون زندگی ناتشکیل مس انا

وعدس انا نے دنی ناتشکیل مس انا

اللہ نا آیت تاتزریل مس انا

بند مس پداوچی ناتزیل مس انا

انسانیت ناخواجہ کامل حضور ﷺ ارے

دازندکاروان منزل حضور ﷺ ارے

قرآن اصلی آ تصویر اودے پان

کل مقصد حیات ناگلد بیر اودے پان

دچاہس ہر آیت تفسیر اودے پان

تارسی مُرکروک جہانگیر اودے پان

حق اول چاہوک آخر اندادے پان

ڈکوکا زندنا ظاہر اندادے پان

نور حق نان نشان اول نبی نانور

اوڑان پد ہر ساء دنیا نامس ظہور

انسان بندگی اوڑان ملا شعور

مومنک او عشق ٹی مسورہ بے صبور

دے آن ازل نانورنا مطلب اوکلا مس
خیر البشر کہ مس دا ختم الرسلا مس (11)
براہوئی شاعری ٹی مذہبی رحمان گڑ اس درو شم آک دا ڈول ام اریر صالح شاد تینا جوزہ غاتا
درشانی ء کرسہ پانک۔

کر معاف کنے مولا ای بندہ گنہگار اٹ
تیاں ای گناہ تے آپشوان و شرمسار اٹ
کرم کر کنا حال آ اے ذات رجیمنگ
ای غرق گناہ بندہ معافی نا طلبگار اٹ (12)
پیر محمدز بیرانی تینا خیالاتے شاعری نالیویس ء دُن بیر فک۔
یا خواجہ دو عالم اینون سن پریشان
محتاج مہر نانا دین دمسلمان
نے آد اعیا نے انت کیو ای بیانے
ظلم کو بوش ننے ہر طرف کند کنڈان
رہڑنک خلو کو لٹارے ننے نن کے پت الار
اینوبے وسیلہ ہر جا گنا نامسلمان (13)
جو ہر براہوئی تینا خیالاتا درشانی ء داوڑ کیک۔

ای کر دیٹ استے ٹلر ہوش اف حالے کنا
دیدر نیموا نچمن ٹی اینودا سوا لے کنا
ای پھلہ نٹ پھل نا خوشبوئے گلشن نا تہان
ہمہ پھلہ جبریل اینو عشق نا خیالے کنا
ای ودی مسٹ تو دنیا تی بتو بچ زلزلہ
یا خدا ننتے گڑ ادا زند جنجالے کنا (14)

انداوڑ براہوئی زبان ناپنی آ قلم کار مولوی عبدالحق ابا کی تینا خیالاتا درشانی ء داوڑ کیک۔

محمدنا صحابی تادا گچین دا چھارطا سور

خدانا خوک ٹی کلان ہنن ہم با وفا مسور

اول اوتان ابو کر صداقت نادرے گوئے

دوئم نمبر عمر دلبر شجاعت نادرے گوئے

داڑان پد حضرت عثمان سخاوت نامام مسک

چھارم اس علی حیدر گلی او علم ناسک

چراغ اودین انا سور نے ام روشنی سور

کریر خواری خدا خدا خاطر خدا نالا ڈلہ مسور۔ (15)

راجی رجمان آک

نن اگر براہوئی شاعری ء راج نا آ دینک ٹی ارن تو نے معلوم مریک کہ کنا تعلق داری اند نوراج
سیانے ہرانا بھازی اینوام امپ و بٹ کیک۔ شاری زندگی آن دا مخلوق اینوام مرے۔ جاگہ جاگہ
داس شاراک آباد منگٹی ء۔ دہنکہ خضدار۔ مستونگ۔ قلات۔ نوشکی نامثال تنگ مریک۔ دا فک قدیمی
ء شارء۔ ولے اینو پگہ ناد دنیا ٹی اسے شارا سیکن ہرا گرج آک ضروری ء۔ اوتیان بھازاتے اینوام
دا شاراک پورا کنگٹی افس۔ اندا سوب ء کہ ننا شاعری دا خس ردوم الگن کتو۔ اگہ نن کوئٹہ ناہیت کین تو
دا بلوچ آبادی نا شارس پانگ مفک۔ ولے ولدانا ام کوئٹہ براہوئی شاعری ء ادب ناشون وردوم ٹی
بھلونچ اسے۔ انتے کہ داڑے ریڈیو۔ ٹیلی ویژن اسٹیشن جوڑ منگ آن بیدس کتاب و میگزین آتا
چھاپ کنگ نا آسراتی ارے۔ اندا خاطران دا کان براہوئی زبان نا اخبارات ام شینک مریرہ اوادبی
ادارہ غاتا گیشتری نا تعلق داری ہندا شارتونے۔ ہرڑے دا شمار براہوئی شاعری ء اسے رنگ نس و
دروشم اس تس۔ ہموڑے براہوئی شاعری نا اصلی ء چس ء ام گویا دا خاطران کہ دا جاگہ نا شاعری تا
بھازی اردو آن براہوئی پاروکا تا اصلی راجی زندنا درشانی منگ کتو۔ دا خاطران براہوئی شاعری نا بھلا

بشخ نئاراجى ۽ زندتون تعلقدار خنکپک۔ نئاشاعرى نابهلا رومانوئیت ناداپارا۔ پاراگوہی کیک۔ ولے
 نئاراجى زندنا خوشى وڈکھ آتا بھاز کم دتی درشانی مریک اگہ ن داپان کہ براہوئی شاعرى نا 90 فیصد بشخ
 رومانوئیت نابهلو گرتی اسے تو داغلط مفروء۔ داسہ یعنی 1990ء آن پد براہوئی شاعرى ٹی نیشنلزم نا
 نگ ناینا مس۔ اودا 2000ء آن پد براہوئی شاعرى ناوبھلا گرج مس۔

براہوئی ٹی رومانوئیت تو اوارا اورا راجی ویلاتینا ام ہیت کننگا نے۔ قبائلی زندنا خرابی تے اہم مونی
 اتنگا نے۔ دارنگ نے بھازا نگا شاعر اتا شاعرى آن دو برک اونا گڑاس مثال آک داوڑے۔
 امیر الملک مینگل پانک۔

زندنا ہر ساعتے ضائع کرین
 باز خوش ہوڑ سرمایہ کرین
 جوز ہایتے تینے مچان مچ اُشان
 عقلے گمائی ناسرماہیہ کرین
 ساعتے سکرات ناسرماہیہ کرین
 پل نادون خاطر وواہیہ کرین
 عمر ناگٹے نما پانگ ٹی

چارغزل نا صورت اٹ شائع کرین (16)

دائیرتیٹی شاعر تینا زند آن نا امیتی نادرشانی ۽ کنگٹی ۽۔ او پانگٹی ۽ کہ ن تینا وخت ۽ برباد
 کنگٹی اُن۔ اوننے دا بربادی نا احساس ام اف بلکن ن خوش اُن کہ کٹیا کنگٹی اُن۔ مڈی جوڑ کنگٹی
 اُن۔ اندن شاعر جوزہ عاتا دوستی ۽ ام جوان پانک۔ اونناغٹ ویلاتا بند او جوزہ ۽ پانک کہ ن ننا آلم
 عقل نا جاگہ غا جوزہ عاتے اہمیت ایتنہ۔ ہرانا سوب آن ن گمراہی نا پارغا انگٹی اُن۔ اوننا حالیت دا
 دے کہ سکرات نا وختا ام ن نالہ و فریاد کنگٹی اُن۔ او تینا باروٹ دُن پانک کہ او تینا مچ زندنا کسب ۽
 شاعرى نا کتاب نا وزن چھاپ کنگٹی ۽۔ یقیناً شاعرى اوچ زندنا کٹ و آمدن ۽ اودے تینا سنگت و
 کالجواہ تا پھانگ چھاپ کنگٹی ۽۔

اینونا حلیت و ویلا تیا امیر الملک مینگل داوڑاٹ تران کیک۔
 بس کلاشکوف خواری باز مس
 ہرائی آہ وزاری باز مس
 تین پتین ناسٹہ دشمن مدام
 داسہ مری تارپہ تاران باز مس
 غیرت و عزت الاہر کس
 وم و ملک ونگ غیرت وطن

ک سیلیئرہ کہ اشاری باز مس (17)

د اشیر تپٹی شاعر اینونا راجی حلیت آتیا گڑتی درشان کنگٹی ء کہ سلا باز مسونے۔ ہرانا سوب آن
 دُنو اُر اُس کہ ہراسٹ متاثر متہ نے۔ مالو تو ننا تین پتین نادمیک اُس۔ ولے داسہ بھلا دادے کہ زن
 اسٹ ایلو آن ان مُر آن۔ او داویل ام ودی مسونے کہ داسہ غیرت و عزت نا جاگہ غان دولت
 سر مایہ داری ء اہمیت اتینہ۔ او اشاری دامسونے کہ زن قوم و ملک وطن و غیرت ناپیتے ء الہن د اشاعری ء
 براہوئی شاعری ناراجی رحمان نابد او ء پان۔ تونن داپانگ کینہ کہ سیاسی حلیت آک ن ناراج ء بھلوا اثر
 شاعانو۔ ہرانا سوب آن سلاک باز مس۔ جنگ و جیڑہ غاک گیشتر مُسر۔ داڑتون اوراوار ایلو بھلا ویل
 داس کہ داسہ نن اسے ایلو آن پدر مسون۔ داکان مالو اوار ی و سیوت نناغٹ آن بھلا ڈی کس۔ ولے
 داسہ اموسیوت سلینو۔ بلکن تار تار مُسن۔ اندن ہراسٹ دولت نارنداٹ لگو کے۔ او دے پیسہ کنگ
 آن بیدس اچس نظر بفق۔ پیسہ کنگ نا خاطر اناو دے داسہ ننگ و ناموس نام پرواہ اف۔ اندن
 اجتماعیت پنانے او انفرادیت مونا بسونے۔ زربندغ داخواہک کہ او آسرات و خوشحال مرے۔ باقی
 سلیس راج۔ آلم مخلوق تو اوڑتون او ناچ ء تعلق داری ہس اف۔۔ اگہ نن اینورا جی ویل آتے اُر ن تو
 د اشیر تے نن تینا راج ناویل آدینک پانگ کینہ۔

داخا تران کہ 1979 ء ٹی ہرا تم سویت یونین و اوغانستان ٹی پوترنگا اوکان پدا مریکہ ناپانگ آ
 پاکستان او وخت نا حکومت اوغانستان نا حکومت اوغانستان نا ہزار آتا ہروڑاٹ مدت و کمک نا بناء

کرے۔ اوہراوڑاٹ اوغانستان ٹی جنگ ناخراک بش مُسر۔ او بھلو کچ اسے اٹ اوغان مہاجراک بلوچستان آ بئر۔ داجاگہ ناراج ء شیف بڑز کریر۔ اوتا جنگ تون سلاک بئر۔ ہیر و ن اوایلونشہ غاک بئر۔ پیسہ نابازی بس۔ سملنگ و دزی ٹی گیشتری بس۔ دھوکہ زیات مس۔ سیاسی اثر و رسوخ نا اہمیت و دا۔ سرکارامو بند غاتے ام سیاسی اثر و رسوخ نا خواجہ کرے۔ ہر افما سیاست تون اچ تعلقہ اری اُس الو۔ داسوب آن ناراج ویلاک بھاز گیشتر مُسر۔

داویل آ تا درشانی نئے بھاز آ ویلاتا درشانی نئے بھاز انگا شاعر ٹی دو بریک۔ ولے ہراوڑاٹ جبار یا تینا بھوگ و شوگ آ شاعری ٹی داراجی ویلاتے سر سہی اٹ بیان کرینے۔ دانا مثال نئے پین شاعر تون رسینگ پک۔ جبار یار ناغٹ آ شاعری راجی ویل و خرابی تینا سے بھلو تقید نئے۔ ولے اوناپانگ ناوڑ بھوگ شوگ ناء۔ اوناشیر تے بنوک و خوانو کاک یک دم خمرہ ء ٹھکو خلیرہ ولے دا بھوگ شوگ ناوڑاٹ جبار یا نا است اسونی گڑتی بھاز کڑمی اٹ درشانے۔ ولے دادے کن کڑمی اٹ درشانے۔ ولے دادے اونگ کن خوڑ تیگا نظر درکارے۔

جبار یا تینا بھوگ شوگی آ شاعری ٹی راجی زندنا ہراوڑاٹ جاچ ء الکو نے اوگڑا اس مشاک آ ک داوڑاٹ تنگ مریرہ او حمد ٹی ام روایتی شاعری ء داوڑا بدل کرینے۔

ہلال آ رزق نانے آن جستجو خواہ
ای دال کپرہ اینو برنج ء سو خواہ
اینو ڈش اس ہم میوہ تون رائی کنکن کر
ای سیر پڈ زرس نے تون گفتگو خواہ
داچا وہ کہ رازق اریس دنیا نا
تردکانی اُس ای کلے روبرو خواہ۔
کنے تقیس نی رشوت حرام ناروزی
ای رزق اتون تینا عزت و آ برو خواہ
غم اٹ ای خوا پرہ شادی نا ایتے نی مولا

کنانی مالک اُس نے آن دو پید و خواوہ
 یار او قادرے داخل ناتر و کنگا
 خوار کہ تینا خل اٹ ای تو مثل پڑ و خواوہ

پیسہ کنگ دا خدر آسان اف
 دابلو چستان ءد اچاپان اف۔
 صحب ءتینا شام کرنی پردہ اٹ
 دا کبینی ٹی کس اس جانان اف
 ہشت بندغ نے آتا وانو مگر
 نی کف تانا کس اس کنڈان اف

بادشاہ یا لائٹ نادختر دختر مرے
 باوہ غان اینگی کہ کائے خمرے
 صحب و بیگہ کیک کنے آن دن حکم
 دجن کہ او ناباوہ نانو کر مرے

ہر اتم کہ ڈوئی کفن نامرے
 دعا کیوہ بس سرخن نامرے
 خدا غا ہرک چچے پرہیز کر
 دا سوکا لاغر بدن نامرے
 یا ہر صحب صحبا بشہ دوڑخل

کہ ڈاڑان زرس کم وزن نامرے۔ (18)

خواہ پرہ خواہ پرہ شووشون دوروک ۽
 خاخرات شابوتہ کہ ہر جذبہ پوک ۽
 انت نس راج ناگیری نامہر ۽
 لٹ وپیرکس نایاکس اس اپوک ۽
 دیرے وڑانے داڑے پابوشری۔
 قصہ متلنا اموک۔ چک وڈوک ۽
 داڑان مُست بھس مرے راج وزند
 ذوذوذنا ہمار کبولوک ۽ (19)

گم آن گم آن گام اُرائی
 صبح سڑک آشام اُرائی
 بھنگ وشراب سٹینن
 سختی سوری وام اُرائی
 پیشن خوش بھنگ و بروت اُن۔
 توریون غلام اُرائی
 اوڑان انتس قوم خنوی۔
 تینٹ مس ناکام اُرائی ٹی
 زہیر وعدہ ککہ ہتوسل نی
 خوشی و آرام آئی۔ (20)

کیرنک چارسگہ نی ولد اکہ خیر

بلہ و چندی تا فینے لٹ و بیر
مُت آتیا چکی تاڑی اس مسہ سوس
اسٹ ٲت اچپلہ اس گور بس سوس
کریر دوٹی تو فک ٲے مٹ تے مہفیر
بلہ و چکلند تا ر فینے لٹ و بیر۔ (21)

نفسیاتی رجحاناک

براہوئی شاعری نا نفسیاتی جاچ ٲ الگ ٲ آن مالو اُنک بکار ٲے کہ ادب ٹی نفسیات اُنس مریک۔
اداب ٹی آرکی ٹائپل تنقید ٲ آرکی ٹائپ نا ہیٹ مریک۔ او اانت ٲ۔

آرکی ٹائپ

یونگ دا اصطلاح ٲ اجتماعی لاشعور کن استعمال کرینے۔ آ لٹس بکسلے آرکی ٹائپ نا تشریح ٲے
کر یسہ نوشتہ کیک۔ "اجتماعی لاشعور نا پام یا خیال یا نوشت ذاتی مفک بلکن دا اجتماعی مریک یعنی دا کسے
و بندغ سیتون تعلقدار ی مفک۔ بلکن آن کم سے ڈل سے بلکن اصولن و ڈاسیٹ قوم او گڈ سرائی غٹ
انسانیت ٲ بریک سر مریک۔ اجتماعی لاشعور نا خیال بند او بندغس تینا زنداٹ دوئی کپک۔ بلکن دا
میراٹ اٹ رسینگوک مریک۔ ہندا ٲے اصطلاح ٹی آرکی ٹائپ پانگلک" (22)

آرکی ٹائپل تنقید

نفسیاتی سوب۔ خاص وڑاٹ فر اُنڈ نا معلوم کرو کا نفس لاشعور ٲ بنیادی اہمیت ترو کا نقاد آک
دا ٲے نفسیاتی اجتماعی لاشعور ٲا او اجتماعی شعور نا احساس آتے آرکی ٹائپ نا پنے تس۔ ہرا تے اجتماعی
لاشعور نا مسخت خیال کنگے۔ دا وڑاٹ نفسیاتی تنقید نا دا بشخ آرکی ٹائپل ساڑی مس ہرا اسٹ کسے ادیب
یا نوشت سینا اجتماعی لاشعور نا رداٹ روشنی شاغک۔ (23)

اگہ زن ادب نا نفسیاتی بشخ نا جاچ ٲ الین یا ادب نا ایلو تحریک و بشخ آتا پیتا تے کین تو نن ٲا منوئی
مریک کہ دا فک مغرب آن نن ٲو تما نو آخہ در کہ تنقیدی اصطلاح ٲ۔ یا ادبی تحریکا ک ٲ اوتا بند او

مغرب اونا ارناراج مسونے۔

مغرب نا تنقید و ادبی تحریک آ تیان اردو آن متاثر مس۔ اُن اردو آن متاثر مر بیسہ دا گڑا تے دوئی کرین فرائڈ ہر افتا نفسیاتی احساس جوڑہ غا تے معلوم دارکننگ ٹی اس تو او زمانہ ٹی او زمانہ ٹی مارکس نا فلسفہ نا چرچا اس۔ سرمایہ دار دنیا مارکس نا فلسفہ و کمیونسٹ انقلاب آن خلوک اس۔ مارکس نا دا فلسفہ ادب چاہو کا تے کارا تے ام متاثر کرے۔ اواموزمانہ ٹی ترقی پسندی اسے تہو اسے امبار چلینگ ٹی اس۔ اگہ کس ہس ترقی پسند الوامو دور باری ٹی فرائڈ و یونگ تینا نفسیاتی معلوم داری تے مونا ایسر بھازا نگا مارکسٹ آ تا پانگے کہ اوتا مسخت ترقی پسندی نا کسرے تو ننگ کس۔ ولے نن داڑے دا گڑا غا بحث و تران کینہ کہ فرائڈ و یونگ نا نفسیاتی کاریمیک اخہ در مارکسز نا کسرے تو ریرہ بلکن نن دا تے کسے خاصو در باری اسپنا خاصو پیداوار اس پانہ۔ داامو در باری ء کہ مغرب ٹی صنعتی انقلاب تینا ورنائی آ بسوس او پورا مغربی دنیا صنعتی انقلاب نا بھرم ء کتنگ ٹی کس۔

صنعتی انقلاب آن شاری و خلقی زندانت اثر تما۔ اموقک ادب آ ام اثر شاعر۔ دا کا مالوزری زندگی نا در باری کس اوئی داخہ درویل آک الوسہ۔ زندگی سادہ کس ولے داسہ زندگی سادہ سلٹیو۔ زندگی نا سادگی نا او ادب نا ام سادگی برجا سلٹیو۔ داسہ اند نو ادب کس بکار کس ہراسٹ امو در باری نا گرج آتے پوروکے۔ بھازنگا ادیب آک استحصال تا جاگہ غا انسان نا انفرادی نفسیاتی ادب نا سر حال جوڑ کریر اموکان نفسیاتی تنقید نا بند او تما۔ او دا خیال آ تیان نن او ناراج ام اثر رفین۔ ننے براہوئی قدیم شاعری ٹی ام نفسیاتی رجحان نا گیشتری اٹ شاعری دو بریک دن کہ ملاحسن بدوئی پانگ۔

تو تا کو چمکیو
 ہر باغ ٹی پریکو
 زنان و مجلسی کو
 استے ننا ظالم نی دریس
 دنت نکو جو اہریا
 خنک نا زگیسی یا

بامس ناخجریا

استے نانا ظالم نی دریس (24)

زندگدریے تنگ سداہر حال تو

مون ایٹک لنگڑی ڈکال تو

صحب مریک شام دہن اے دوست کنا

وختس بارن یا غریبی ڈال تو (25)

حاجی محمد حسن عنخوار تینا کتاب "طوبے ناسیجا" ٹی تینا نفسیات ء داوڑ بیان کریئے۔

زندگی افس کہ تلخ ء جوان ارے

غمگنگا جھمر عاشقی ناشان ارے

زندگی کہ داخہ ملا ڈر وغم

رندٹ اوتا خوشی ہم ن چن ارے

اخہ شولانن خویک داختیان۔

اوقتا و بدلتہ تنگہ مُستی کان ارے

خنگ و شیشہ مول و جعفرنا است کھپ

نے کہ زندنا گنوک داسکان ارے (26)

جاگہ کس بجلی و ہیڑتون اوارگیس اک اریر

جاگہ کس اف بوج و دنہ تا کہ خاخر لکیر

انت ارے دا قوم اتونن بش مرین تیٹ مرین

قوم نا حالت ء تینا ختنے اٹ تیٹ خنین (27)

کھٹیا

براہوئی شاعری وزانت کار آئیٹی ام دونو بندغ بازے ہر اقلک اجتماعیت آ انفرادیت ء اہمیت
 لیتزہ۔ او انفرادیت بندغ نا فکر و خیال آتے مونا بیان کیرہ۔ ولے موڑے آرکی ٹائپ شاعری ام
 موجودارے۔ ہراسٹ کہ ننے میراٹ اٹ دو بسونے۔ اگہ نن یونگ نا اصطلاح ٹی ارن تونن شاعری
 نا بھلو بٹخ کس ننے رواجی نظر بریک اوٹی خاص وڑاٹ نامزاجمتی شاعری او ارے۔ یعنی نن داپانگ
 کینہ کنن ہراسے رومانویت ء براہوئی شاعری ٹی دوئی کریٹن۔ او شخصی نفیسات ٹی بریک۔ اون مزاجمتی
 شاعری اجتماعی شعور ناٹخ سے او نامثال نن دن تنگ کینہ کہ اگہ اینواسہ شاعر کس نورامینگل۔ محراب خان
 ۔ میرحمل۔ نوروز خان۔ لونگ خان ء ناز یقک۔ تو دا او نا چندانا تجربہ یاخن خنوک افس۔ بلکہ دا قوم نا
 میراٹ وڈی ء اوڑسکا سر مسونے۔

حوالہ غاک

- 1- ڈاکٹر عبدالرحمان براہوئی "براہوئی زبان و ادب کی مختصر تاریخ" مرکزی اردو بورڈ 299 ایرمال لاہور 1982ء
پنہ 96-106
- 2- ڈاکٹر عبدالرحمان براہوئی ایضاً پنہ 104
- 3- ڈاکٹر عبدالرحمان براہوئی ایضاً پنہ 142-43-44
- 4- ڈاکٹر عبدالرحمان براہوئی ایضاً پنہ 142-43
- 5- ڈاکٹر عبدالرحمان براہوئی ایضاً پنہ 154
- 6- علامہ مولانا محمد عمر دین پوری "مشتاق مدینہ" براہوئی اکیڈمی پاکستان کونٹہ 2001ء پنہ 10
- 7- محمد اسحاق سوز "گلشن سوز" براہوئی ادبی دنیا۔ شیخو اصل بلوچستان 1969ء پنہ 13
- 8- ایضاً پنہ 16-19
- 9- گل محمد نوشکی بلوچ۔ "تاریخ اسلام" حصہ اول پنہ 3-4
- 10- عبدالصمد شاہین باہی فاضل براہوئی "فخر کونین" یونائیٹڈ پرنٹرز زونکی رام روڈ کونٹہ 1999ء پنہ ندارد
- 11- ایضاً پنہ 24-26
- 12- پروفیسر صالح محمد شاد "غزلیات شاد" براہوئی اکیڈمی رجسٹرڈ پاکستان کونٹہ 2001ء پنہ 6
- 13- پیر محمد زبیرانی "استناہکل" رستم پرنٹرز ٹیپیل باغ کونٹہ 1994ء پنہ 1
- 14- جوہر براہوئی "احوال غم" قلات پبلشر رستم جی لائن جناح روڈ کونٹہ 1999ء اٹمیکو پنہ 9
- 15- مولوی عبدالخالق اباکی "کسرنا چراغ" براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان کونٹہ 1999ء پنہ 24
- 16- امیر الملک مینگل "چلہ ناتو بے" زمرد پبلی کیشنز 1997ء پنہ 9
- 17- ایضاً پنہ 53
- 18- عبدالجبار "بشندہ" براہوئی ادبی سوسائٹی کونٹہ پاکستان 2001ء پنہ غاک 15-17
- 19- عزیز مینگل: تجلانی "براہوئی اکیڈمی پاکستان کونٹہ 1996ء پنہ 16
- 20- وحید زہیر "کونٹ" سعد پبلی کیشنز زونکی رام روڈ کونٹہ سن اشاعت ندارد پنہ 18
- 21- سر جن ڈاکٹر محمد اعظم بنگلہ "ویدن" براہوئی ادبی سوسائٹی کونٹہ پاکستان 2005ء پنہ 32

-
- 22- ابو اعجاز حفیظ صدیقی "کشاف تنقیدی اصطلاحات" مقتدرہ قومی زبان اسلام آباد 1985ء، پینہ 1
- 23- ایضاً پینہ 1
- 24- ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی "قدیم براہوئی شعران" براہوئی اکادمی ادبیات زرغون روڈ کوئٹہ نہ دارد پینہ 26
- 25- پروفیسر طاہرہ احساس جٹک "بشام" براہوئی اکیڈمی (ر) کوئٹہ پاکستان 2004ء پینہ 77
- 26- حاجی حسن عنخوار "طوبے ناسیجا" براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان 1996ء پینہ 111
- 27- عبدالقیوم بیدار "کوکار" براہوئی ادبی سوسائٹی پاکستان 2004ء پینہ 61
-